

O'qituvchi: O. Husanov

6-SINF "TARIX" FANI DARSLIGI BO'YICHA

FAN: Tarix

SINF: 6-sinf

MAVZU: "Temir asriga o'tish davrida O'rta Osiyoning rivojlanishi"

TEKNOLOGIK XARITA

MAVZU	6 - sinf "Temir asriga o'tish davrida O'rta Osiyoning rivojlanishi"
Maqsad, vazifalar	Maqsad: O'quvchilarga "Temir asriga o'tish davrida O'rta Osiyoning rivojlanishi" to'g'risida bilimlar berish Vazifalar: - o'quvchilarda mavzuga nisbatan qiziqish uyg'otish, ularda mavzu asosida bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va kengaytirish. - mavzuga oid tarqatilgan materiallarni o'quvchilar tomonidan yakka va guruh holatida o'zlashtirib olishlari hamda suhbat munozara orqali tarqatma materiallardagi matnlar qay darajada o'zlashtirilganligini nazorat qilish, ularni bilimni baholash.
O'quv jarayonining mazmuni	"Temir asriga o'tish davrida O'rta Osiyoning rivojlanishi"
O'quv jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	Uslub: Og'zaki bayon qilish, "Tashviqot guruhi" texnologiyasi, "Imak" (ishontirish maktabi) texnologiyasi Shakl: suhbat-munozara, amaliy mashg'ulot, kichik guruhlar va jamoada ishlash. Vosita: Tarqatma materiallar: matnlar, Usul: Tayyor yozma materiallar va chizmalar asosida. Nazorat: Og'zaki nazorat, savol-javoblar, kuzatish, o'z-o'zini nazorat qilish. Baholash: Rag'batlantirish, 5 balli tizim asosida baholash.
Kutiladigan natijalar	O'qituvchi: mavzuni qisqa vaqt ichida o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishiga erishadi, o'quvchilar faolligini oshiradi. O'quvchilarda darsga nisbatan qiziqish uyg'otadi. Bir mashg'ulot jarayonida o'quvchilarni baholaydi. O'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishadi. O'quvchilar tomonidan yozma axborotni mustaqil o'rganish, uni xotirada saqlash, boshqalarga yetkazish, savol berish va savollarga javob berishga o'rgatadi. O'quvchi: Yangi bilimlarni egallaydi. Yakka holda va guruh bo'lib ishlashni o'rganadi. Nutqi rivojlanadi va eslab qolish qobiliyati kuchayadi, o'z-o'zini nazorat qilishni o'rganadi, qisqa vaqt ichida ko'p ma'lumotga ega bo'ladi va baholay oladi.
Kelgusidagi rejalar (tahlil, o'zgarishlar)	O'qituvchi: Yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va darsda tatbiq etish, takomillashtirish. O'z ustida ishlash, mavzuni hayotiy voqealar bilan bog'lash. Pedagogik mahoratni oshirish. O'quvchi: matn bilan mustaqil ishlashni o'rganadi. O'z fikrini ravon bayon qila oladi. Shu mavzu asosida qo'shimcha materiallar topadi, ularni o'rganadi. O'z fikri va guruh fikrini tahlil qilib bir yechimga kelish malakasini hosil qiladi.

DARSNING BLOK CHIZMASI

№	Dars bosqichlari	Vaqt
---	------------------	------

1.	Tashkiliy qism	3 minut
2.	O‘tilgan mavzuni takrorlash	7minut
3.	Yangi mavzuni guruhlar bilan ishlash	20 minut
4.	Yangi mavzuni mustahkamlash	10 minut
5.	Baholash	3 minut
6.	Uyga vazifa	2 minut

DARSNING BORISHI

I. Tashkiliy qism:

O‘quvchilar bilan salomlashish, davomatni aniqlash, uyga berilgan vazifalarni tekshirish, O‘zbekistonda va dunyoda sodir bo‘layotgan yangiliklar bilan (topshiriq berilgan o‘quvchilar orqali)tanishtirish.

Darsning jihozlanishi va darsga hozirlik ko‘rish

- 1.Darslik,
- 2.Dunyo va O‘zbekiston xaritasi
- 3.Tarqatma materiallar: (topshiriqlar yozilgan kartochkalar) (ilova qilinadi)
4. Sinf xonasini guruhlariga ishlashga tayyorlash(sinf o‘quvchilarining soniga qarab 4, 5 guruhga bo‘lib, stollarni qo‘yib chiqish)
5. Guruhlarni baholash uchun har bir o‘quvchiga quyidagicha jadval tayyorlanadi:

№	Savollar	To‘g‘ri va to‘liq javob	Qisman to‘g‘ri javob	Umuman javob yo‘q
1.	Temir buyumlardan foydalanish qachon boshlangan?			
2.	Temirdan mehnat qurollari yasashning boshlanishi jamiyatda qanday o‘zgarishlarga olib keldi?			

Izoh: to‘g‘ri va noto‘g‘ri javoblar soni belgilanadi

Dars turi: Aralash

Dars jarayonida qo‘llaniluvchi metodlar: Kichik ma’ruza, guruhlarda ishlash metodlari.

Sinfni guruhlar bilan ishlashga tayyorlash

O‘quvchilarni guruhlarda ishlashga tayyorlash uchun dars boshlanishidan avval ularga sud tizimi va uning o‘ziga xos xususiyatlari to‘g‘risida yozilgan kartochkalar tayyorlanadi.

II. Yangi dars mazmuni (“Temir asriga o‘tish davrida O‘rta Osiyoning rivojlanishi”):

O‘qituvchi yangi mavzuni slaydlar asosida qisqacha ma’ruza orqali tushuntiradi (slaydlar va ma’ruza ilova qilinadi).

Ma’ruza quyidagi tartibda tushuntiriladi:

1. «Avesto»da patriarxal oila, urug'chilik jamoasi, hududiy qo'shniçilik jamoasi va qabila qanday nomlangan?
2. Ilk davlat vujudga kelishi davridagi jamiyatni boshqarish tizimi haqida so'zlab bering.
3. Ilk davlat birlashmalarining vujudga kelishi qanday omil bilan boq'liq?

III. Yangi mavzuni mustahkamlash uchun

1-USUL: “TASHVIQOT GURUHI” TEXNOLOGIYASI

Texnologiyaning maqsadi: tinglovchi (yoki o'quvchi)larda muammoning mohiyatini aniqlash, o'z fikrlarini aniq va qisqa dalillar asosida bayon qilish orqali ularda ishontirish, shuningdek, targ'ibot-tashviqot qilishi va uni amalga oshirish ko'nikmalarini shakllantirish.

Mashg'ulotni o'tkazish tartibi:

Mashg'ulotning boshlanishida o'qituvchi, tinglovchi (yoki o'quvchi)lar auditoriyasi oldiga bir necha muammoli mavzularni tashlaydi, tinglovchi (yoki o'quvchi)lar bu muammoli mavzular orasidan ixtiyoriy bittasini tanlaydilar. O'rta tashlanayotgan muammoli mavzu o'quv predmeti yoki tarbiya yo'nalishida bo'lgani maqsadga muvofiq. Masalan, ***“Temir asriga o'tish davrida O'rta Osiyoning rivojlanishi”*** kabi mavzu tanlanishi mumkin. So'ngra o'qituvchi tinglovchi (yoki o'quvchi)larni mashg'ulotni o'tkazish tartib-qoidalari bilan tanishtiradi hamda kichik guruhlarining chiqishlari ular tomonidan tanlangan muammoli mavzulari tashviqot-targ'ibot shaklida bo'lishi kerakligini tushuntiradi va vazifalarga tayyorgarlik uchun aniq vaqt beradi. Kichik guruhlar tomonidan tayyorlangan chiqishlar har tomonlama qiziqarli, adabiy-musiqiy, ko'rgazmali, plakat, jihozlarga boy bo'lishi talab etiladi. Kichik guruhlarining chiqishlari videofilm, slayd yoki kliplar yordamida namoyish etilishi mumkin.

O'qituvchining ko'rsatmasi bilan bu jarayon yakka tartibda yoki juft bo'lib amalga oshiriladi. O'qituvchi tinglovchi (yoki o'quvchi)lar bilan birgalikda guruhlarining chiqishlari va ularning ijodiy faoliyatini muhokama qiladi, yakuniy xulosa chiqaradi va kerakli tavsiyalar beradi.

Izoh: Tashkil etilgan targ'ibot-tashviqot ijodiy guruhlarining chiqishlarini muhokama qilishda e'tiborni:

- tanlangan mavzuning dolzarbligi;
- mavzuning mazmuni va uni yoritilishi (so'z, sahna ko'rsatuvchi, rasmlar yoki video, mimika yoki pantomimika va b.);
- mavzuning yoritilishiga ijodiy yondashuv (originalligi);
- mavzuni yoritishda ishlatilgan jihozlar va yordamchi vositalar;
- mavzu mazmunining ta'sirchanligi, targ'ibot-tashviqotga boyligi;
- mavzu mazmunining tarbiyaviyligi va ta'sirchanligiga qaratish maqsadga muvofiq bo'ladi.

1-USUL: «IMAK» (ISHONTIRISH MAKTABI) TEXNOLOGIYASI

Texnologiyaning maqsadi: tinglovchi (yoki o'quvchi)larning ishontirish va boshqara olish malakasini hamda tashkilotchilik qobiliyatlarini shakllantirish, shuningdek, jamoada va turli xil vaziyatlarda o'zini tuta olishga o'rgatish.

Mashg'ulotning o'tkazish tartibi:

O'quv jarayoni boshlanishida o'qituvchi tinglovchi (yoki o'quvchi)larni mashg'ulotni o'tkazish tartib-qoidalari bilan tanishtiradi. Tinglovchi (yoki o'quvchi)dan biri mashg'ulot shartlariga binoan xonadan chiqadi. Qolgan ishtirokchilar esa o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ziddiyatni nazarda tutuvchi muammoli holatni o'ylab chiqadilar, muhokama qiladilar va tayyorlaydilar. Boshqacha aytganda, muammoli holatni rollarga bo'lingan holda ijro etishga tayyorgarlik ko'radilar. Masalan, tinglovchilar muhim o'quv holda ijro etishga tayyorgarlik ko'rib kelganlar, ularning hammasi mashg'ulotda ishtirok etishga tayyor va qiziqish katta, lekin ta'lim muassasasi rahbariyati mashg'ulot o'rniga barcha tinglovchi (yoki o'quvchi)larni hovli, ko'chalarni, gulzor va bog'larni tozalash, tartibga keltirish yoki ta'lim muassasasida o'tkazilayotgan tadbirda zalni to'ldirish uchun borishga ko'rsatma berishi mumkin o'quvchilar o'zlarining shaxsiy tajribalaridan, o'quvchilik faoliyatidan kelib chiqib, sahnalashtirish uchun o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida ziddiyatga olib keluvchi turli holatlar, vaziyatlarni o'ylab topishlari mumkin. O'quvchilar tanlangan muammoni tayyorlagan vaqtda tashqariga chiqqan ko'ngilli qatnashchiga o'qituvchi, dekan muovini rolini o'ynashi kerakligi tushuntiriladi, uni alohida bo'ladigan muammo yoki vaziyat bilan tanishtiriladi. Tayyorgarlik uchun aniq vaqt ajratiladi. Bir ozdan so'ng, tashqariga chiqib ketgan o'quvchi auditoriyaga taklif etiladi. So'ngra o'quvchi o'ylab topgan va ular tomonidan sahnalashtirilgan ziddiyatni keltirib chiqaruvchi vaziyat ijro etiladi. O'quvchilar tomonidan tayyorlangan vaziyatni ijro etish vaqtida, ular xar xil xarakterdagi

o'quvchilar roliga bo'lib, ziddiyatni keltirib chiqarish uchun ularning qiliqlari, odatlari, so'zlari, harakatlarini ishlatadilar.

Guruh murabbiysi rolidagi tinglovchi Ushbu ijro etilayotgan sahna ko'rinishida o'zining tashkilotchilik qobiliyati, ishontira olish malakasi, holatni nazorat qilib turishi, turli vaziyatlar va sharoitlarda o'zini tuta bilishi, boshqara olishi, mazkur holatdan tarbiyaviy usullardan foydalangan holda vaziyatning, ziddiyatning ijobiy yechimiga erisha olishini namoyish eta olishi kerak. Ya'ni o'quvchilarni o'z fikriga ishontira olishi zarur, aks holda ular o'qituvchiga o'z ta'sirlarini ko'rsatishlari mumkin.

Mashg'ulotning keyingi bosqichida o'qituvchi guruh bilan birgalikda murabbiyning o'zini tutishi, o'z fikriga qay darajada ishontira olishi, uning madaniyati va harakatlaridagi ijobiy va salbiy tomonlarini muhokama qiladi, berilgan muammoli holatdan chiqishning qulay usullarini aniqlaydi, shuningdek, uchrab turishi mumkin bo'lgan muammoli holatlar va ularni yechish usullarini bashorat qiladi.

Mashg'ulotning oxirida o'quvchilar «Murabbiyning tashkilotchilik qobiliyati» mavzusida mustaqil o'qish uchun tarqatma materiallar oladilar.

Izoh: Ushbu mashg'ulotning 1-yarimida videokamera yordamida mashg'uloti to'liq, Ya'ni tinglovchi (yoki o'quvchi)larning sahnalashtirilgan muammolarini ko'rsatishlari va uni jamoa bilan yechishda murabbiyning hatti-harakatlari, qo'llagan usullarini hammasi videokassetaga tushiriladi. Mashg'ulotning 2-yarimida videokasseta televizor orqali namoyish etiladi. Videolavhani tomosha qilish mobaynida uning mazmuni jamoaviy muhokama etilishi mumkin. Bunday tahlil har bir qatnashchining o'zini ko'ra bilishi, kerakli xulosa chiqara olishiga katta yordam beradi.

MA`RUZA

Odamlar mis va bronzadan mehnat qurollarni yasashni o'rgangan davrlardan beri oradan ko'p asrlar o'tdi. Faqat mil.avv. 1 ming yillik boshlarida temirdan mehnat qurollari yasash imkoniyati paydo bo'ldi. Bu jarayon ancha sarmashaqqat ho'lgan, negaki temir misdan ko'ra ancha yuqori haroratda (1500°C) eriydi. Ammo temir mis va bronzaga nisbatan olganda qulay bo'lgan: temir ulardan qattiqroq edi. Temirdan birinchi bo'lib Kichik Osiyodagi *xettlar* miloddan avvalgi XIV—XIII asrlar), so'ngra qo'shni mintaqalardagi (Mesopotamiya, Eron, Kavkazorti) xalqlar foydalana boshlaganlar. Temir buyumlarning tarqalishi sekinlik bilan borgan. Temir kamyob va qimmatbaho metall bo'lgani uchun undan dastlab zeb-ziynat buyumlari yasashda foydalanishgan. Shunday bezaklar Misr fir'avini *Tutanxamon* maqbarasidan va Kavkazdagi *Maykop* qo'rg'oni yodgorligidan topilgan. Mehnat qurollari yasash uchun temirdan foydalanilishi, eng avvalo, dehqonchilikning rivojiga ta'sir qildi. Temirdan ishlangan uchli omochlar va boltalar paydo bo'ldi. Bu mehnat qurollari katta maydonlarda ziroatchilikning rivojlanishiga imkon yaratib berdi. O'rta Osiyodan topilgan eng qadimgi temirdan yasalgan qurollar miloddan avvalgi IX—VIII asrlarga oid bo'lsa-da, temir qurollarning ko'pchiligi miloddan avvalgi VII—VI asrlarqa oid sanaladi. Yevropadan farqli ravishda Sharqda dehqonchilik asosan sun'iy sug'orish asosida rivojlandi. Gulga burkangan bog'lar va serhosil dalalarni suv bilan ta'minlash uchun Sharqda anhorlar va ariqlarning keng tarmog'i ishlab chiqilgan. Temir qurollarning keng tarqalishi mehnat unumdorligini oshirdi. Bu esa ishlab chiqarishning yanada rivoj topgan usuliga o'tilishiga zamin yaratdi. Urug' jamoasi o'rnini *hududiy qo'shnichilik jamoasi* egallay boshladi. Qabila-urug' oqsoqollarining ta'siri tobora kuchaya borgan. Doimiy harbiy to'qnashuvlar sharoitida qabilalar ittifoqlari paydo boldi. Bu ittifoqlarga harbiy sardorlardan saylangan kishilar rahbarlik qilganlar, jamiyat esa *harbiy demokratiya* tamoyillari asosida yashay boshladi. Mil. avv. 1-mingyillik boshlarida O'rta Osiyoda aholi to'rtta guruhga bo'lindi: *kohinlar, jangchilar, dehqonlar, hunarmandlar*. O'rta Osiyoda jamiyatning negizi *nmana* deb ataluvchi katta patriarxal oila bo'lganini «Avesto»dan bilib olamiz. Bir necha «nmana»lar urug' jamoasi - «vis»ni tashkil etgan. Hududiy qo'shnichilik jamoasi esa *varzana* deb nomlangan. Bunday jamoalar qabilaga - *zantuga* birlashgan. O'z hududini himoya qilish uchun bir qancha qabilalar ittifoqqa - *daxyu*»ga uyushishgan. «Avesto»ga ko'ra jamiyatni boshqarishning quyidagi tizimi mavjud bolgan:

- ◆ oqsoqollar kengashi;
- ◆ xalq yig'ilishi;
- ◆ alohida tumanlar hukmdorlari;
- ◆ viloyatlarning hukmdorlari.

Aholining urug` va qabila bo'yicha emas, balki hududiy taomilga ko'ra guruhlariga ajratilishi mil. avv. IX- VIII asrlarda O'rta Osiyoda vujudga kelayotgan ilk davlat birlashmalarining alomati edi.

MAVZUNI MUSTAHKAMLASH UCHUN TESTLAR

1. Temirdan mehnat qurollari yasash imkoniyati qachon paydo bo'ldi?
 - A mil.avv.I ming yillik boshlarida
 - B) mil.avv.I ming yillik oxirlarida
 - C) mil.avv.I ming yillik boshlarida
 - D) mil.avv.I asrlar boshlarida
2. Temirdan birinchi bo'lib kimlar va qachon foydalanishgan?
 - A qadimgi Mesopotamiyada shumerlar, mil.avv.XIV-XIII asrlar
 - B) Kichik Osiyoda xetlar, mil.avv.XIV-XIII asrlar
 - C) Old Osiyoda xetlar, mil.avv.XII-XIII asrlar
 - D) Bobilliklar, mil.avv.XIX-XVIII asrlar
3. Temirdan Kichik Osiyolik Xetlardan so'ngra qaysi xalqlar foydalana boshladi?
 - A Misr, Eron, Kavkazorti
 - B) Turon, Eron, Mesopotamiya
 - C) Mesopotamiya, Eron, Kavkazorti
 - D) Isroil, Falastin, Finikiya
4. Misr fir'avni Tutankhamon maqbarasidan va Kavkazdagi Maykop qo'rg'oni yodgorligidan.....topilgan.
 - A dastlabki dinga munosabatlar belgilari
 - B) tosh qurollar majmuasi
 - C) Juda katta tilla buyumlar
 - D) temirdan zeb-ziynat buyumlar
5. Mehnat qurollari yasash uchun temirdan foydalanilishi, eng avvalo qaysi sohasiga ta'sir o'tkazdi?
 - A dehqonchilik texnikasi sohasiga
 - B) hunarmandchilik texnikasi sohasiga
 - C) kulolchilik texnikasi sohasiga
 - D) To'quvchilik texnikasi sohasiga
6. O'rta Osiyodan topilgan eng qadimgi temirdan yasalgan buyumlar qaysi davrga oid?
 - A mil.avv.VII-VI asrlarga oid
 - B) mil.avv.IX-VIII asrlarga oid
 - C) mil.avv. X-IX asrlarga oid
 - D) mil.avv. IX-VI asrlarga oid
7. O'rta Osiyodan topilgan eng qadimgi temirdan yasalgan buyumlarning ko'pi qaysi davrga oid?
 - A mil.avv.VII-VI asrlarga oid
 - B) mil.avv.IX-VIII asrlarga oid
 - C) mil.avv. X-IX asrlarga oid
 - D) mil.avv. IX-VI asrlarga oid
8. Yevropadan farqli o'laroq Sharqda dehqonchilik qanday rivojlandi?
 - A asosan ariq va zavurlardan sug'orish
 - B) asosan lalmikorlik zaminida
 - C) asosan sun'iy sug'orish zaminida

D) asosan sug'orish zaminida

9. Mil.avv.I ming yillik boshlarida O'rta Osiyoda aholi nechta tabaqaga bo'lingan va ularning nomlari?

A) 2 ta: kohinlar va jangchilar

B) 3 ta: kohinlar, jangchilar va dehqonlar

C) 4 ta: kohinlar, jangchilar, dehqonlar va hunarmandlar

D) 4 ta: kohinlar, amaldorlar, jangchilar va dehqonlar

10. Ijtimoiy tuzum taraqqiyotini to'g'ri tartib bilan aniqlang.

1) davlat; 2) urug'; 3) qabilalar ittifoqi; 4) qabila; 5) hududiy qo'shnichilik jamoasi; 6) urug' jamoasi;

A) 2,3,4,5,6,1

B) 2,5,6,3,1,4

C) 2,6,5,4,3,1

D) 1,2,3,4,5,6

11. Ilk davlatchilikka o'tish davrida qabilaga harbiy sardorlar boshchilik qilgan boshqaruv shakli-.....deyiladi.

A) Qabilalar ittifoqi

B) Urug' jamoasi

C) Harbiy demokratiya

D) Hududiy qo'shnichilik jamoasi

12. Avestodan ma'lumki O'rta Osiyoda jamiyatning negizi katta patriarxal oilani nima deyishgan?

A) Nmana

B) Vis

C) Varzana

D) Zantu

13. Avestodan ma'lumki O'rta Osiyoda urug' jamoasini nima deyishgan?

A) Nmana

B) Vis

C) Varzana

D) Zantu

14. Avestodan ma'lumki O'rta Osiyoda hududiy qo'shnichilik jamoasini nima deyishgan?

A) Nmana

B) Vis

C) Varzana

D) Zantu

15. Avestodan ma'lumki O'rta Osiyoda qabilani nima deyishgan?

A) Nmana

C) Varzana

B) Vis

D) Zantu

16. Avestodan ma'lumki O'rta Osiyoda qabilalar ittifoqini nima deyishgan?

A) Nmana

B) Dahya

C) Varzana

D) Zantu

17. "Avesto"ga ko'ra jamiyatni idora qilishning qanday tizimi mavjud edi va ularning tartibini aniqlang?

1) xalq yig'ilishi; 2) oqsoqollar kengashi; 3) viloyatlarning hukmdorlari; 4) alohida tumanlar;

A) 1,2,3,4

B) 2,3,4,1

C) 2,1,4,3

D) 3,4,2,1